

Т.П. ДЕМИДЕНКО

Полтавський державний педагогічний університет імені
В.Г. Короленка, м. Полтава

СЛУЖИВ БАТЬКІВЩИНІ ПЕРОМ І БАГНЕТОМ (матеріали до наукової біографії Л.Бразова)

Ключові слова: наукова біографія, (Бразов) Леонід Безобразов, письменник, літературна творчість, виховний потенціал, особистість.

Серед багатьох притаманних художній літературі функцій важливу роль відіграє її педагогічний вплив на читача. Талановито написаний твір, що порушує смисложиттєві проблеми нашого буття, змальовує непересічні людські долі, а надто створений власне педагогом за фахом і покликанням, служить шляхетній справі виховання особистості.

Прикладом саме такого служіння Вітчизні – служіння і пером, і багнетом є життя і творчість нашого відомого краянина, випускника Полтавського педагогічного університету (тоді учительського інституту), засновника педагогічної династії, письменника-фронтовика Леонід Петровича Безобразова (літературний псевдонім – Леонід Бразов).

Біографія і творча спадщина літератора є предметом наукового інтересу упродовж доволі тривалого часу: від 60-х років ХХ століття до сьогодення. Так серед перших дослідників були А.Кузьменко, І.Наливайко, Л.Остроушко, А.Дяченко, М.Казидуб [3, с.395-402], а з кінця 90-х років плідно й самовіддано над цією проблемою працює донька письменника Л.Безобразова, давши імпульс вивченню життя і творчості батька цілій когорті літературознавців, критиків, істориків, краєзнавців, учительства та студентства.

Однак, попри популярність означеної теми і широкий спектр досліджуваних у її межах проблем, наукова біографія письменника Л.Бразова залишається неповною, а глибина й різноплановість його творів створює неозорий простір для їх подальшого вивчення.

Спробою узагальнення наявних біографічних відомостей про письменника й доповнення їх виявленими у процесі пошукової роботи є дана стаття.

Народився майбутній письменник 9 листопада 1916 року в селі Велике Ладигене Машівського району на Полтавщині у родині селянина Михайла Сидоровича Дудченка і його дружини Софії Купріянівни, у дівочтві Арсененко.

Родина, як на той час, була освіченою. Мати закінчила церковно-приходську школу, що для тогочасної сільської дівчини було зовсім немало. Софія Купріянівна мала нахил до педагогічної роботи і залюбки заміняла вчительку, коли та хворіла: дівчину дуже тішило учнівське звертання «пані вчителько».

Любив книжки, жваво цікавився сільськогосподарськими журналами, поради яких використовував у веденні господарства, і батько Леоніда Бразова – Михайло Сидорович [2, с.17-18]. Подружжя Дудченків було красивою, помітною парою, але їх сімейне щастя тривало недовго. У 1919 році Михайло Сидорович помер від тифу, і його вдова з двома синами (Леонідові на той час було три роки) переїхала до Полтави.

Жилося їм тут важко, Софія не цуралася ніякої роботи, працювала навіть пожежником, втім, переїзд до Полтави врятував родині життя, бо під час голоду двадцятих років у місті жилося легше, ніж у селі.

Згодом Софія Купріянівна вийшла заміж удруге. Її чоловіком став Петро Лаврентійович Безобразов – пітерський робітник, напівросіянин-напівестонець, учасник Кривавої неділі 1905 року, особисто знайомий з попом Гапоном, солдат Першої світової війни, майстровитий господар. Узявши за себе вдову з двома синами, молодшого – Леоніда – Петро Безобразов усиновив, і відтоді Леонід Михайлович Дудченко перетворився на Леоніда Петровича Безобразова, відомого тепер під псевдонімом Леонід Бразов.

Вітчизна дав своєму пасинкові не лише прізвище, але й став йому справжнім батьком, виховав і вигодував хлопця.

Леонід закінчив сім класів полтавської школи № 6, потім – фабрично-заводське училище, працював слюсарем на турбомеханічному заводі, а після навчання на робітфаку вступив до будівельного інституту. Та, провчившись рік, зрозумів, що помилився у виборі професії і у 1936 році став студентом Полтавського учительського інституту мовно-літературного факультету [1, с.196]. До речі, у цей же час на цьому ж факультеті, але на заочному відділенні, здобував освіту видатний педагог В.О.Сухомлинський [6, с.263].

Це були драматичні й зловісні тридцять роки, позначені масовими репресіями, від яких особливо потерпала інтелігенція. Як зазначають дослідники цієї сторінки біографії Л.Бразова, В. Лобурець, Л.Бабенко, В.Пащенко, ескалація пошуків ворогів народу призводила до тиражування потрібних кримінальних справ щодо міфічних ворогів народу. У 1937 році з Полтавського педінституту було «вичищено» близько 40 студентів і викладачів, звинувачених хто у приналежності до антирадянської військово-повстанської організації, хто у шпигунстві на користь Польщі тощо [1, с.258]. До «коріння ворожої агентури», як засвідчують документи тих часів, було віднесено й студента-філолога другого курсу Леоніда Петровича Безобразова [4, с.211].

Двадцятидворічного юнака заарештували 3 квітня 1938 року як учасника «контрреволюційної троцькістської організації». Під час арешту у Леоніда Бразова було вилучено лише компас, жодних інших «компрометуючих» матеріалів не знайдено. Однак це не завадило слідству тримати юнака в ув'язненні майже одинадцять місяців, провівши його через перебування у переповнених тюремних камерах, допити, очні ставки, психологічний тиск, фізичні тортури [2, с.20].

У житті студента Безобразова розпочиналася смуга проростання зерен сумнівів, руйнування певних ідеалів, формування нових моральних імперативів, розмірковування про людський вимір сталінської політичної системи.

Справа по всьому рухалася до карального вироку, проте сталося непередбачуване: у зв'язку зі зміною керівництва Наркомату внутрішніх справ і приходом до каральних органів нових людей терор тимчасово вщух. 15 лютого 1939 року кримінальну справу Леоніда Безобразова було закрито, хлопця звільнили з-під варті і відпустили за відсутністю складу злочину [7, с.56].

Отже, доведеним фактом стало брутальне фабрикування кримінальної справи Леоніда Безобразова. Архівно-слідчі матеріали її склалися усього з 60 сторінок, але в них умістився майже рік життя молодої талановитої людини [1, с.263]. Проте здобутий в ув'язненні гіркий досвід не спровокував нігілізму, озлобленості, натомість зробивши майбутнього письменника старшим і мудрішим, чутливішим до людського болю.

Після звільнення Леонід Безобразов екстерном закінчив інститут і почав педагогічну діяльність як учитель російської мови й літератури в Новоіванівській школі Амвросіївського району на Донеччині. І хоча цій справі він присвятив лише три неповні роки свого життя, бо невдовзі почалася війна, молодий учитель залишив непроминальний слід у пам'яті своїх учнів. Він організував драматичний гурток і поставив

зі школярами «Наталку-Полтавку», сам зігравши роль Возного. Довго пам'ятали учні і те, як молодий учитель переповідав їм твори Жюль Верна, Джека Лондона, Майн Ріда, як працював з ними над правильною російською й українською вимовою, навчаючи скоромовок – ось такою короткою, але змістовною була донбаська «педагогічна поема» Леоніда Безобразова.

У 1941 році Леонід Безобразов добровольцем пішов на фронт. Як людина скромна і не публічна, письменник за життя не написав своєї біографії і не висвітлив свого фронтового шляху детально. Аби заповнити ці прогалини, на кафедрі історії України нашого університету було виконано і успішно захищено дипломне дослідження (автор – студентка І.Нагорна) «Велика Вітчизняна війна у персональному вимірі: Леонід Бразов», предметом якого стала фронтова сторінка біографії письменника. На основі архівних джерел, спогадів фронтових побратимів, розвідок історичного та літературного краєзнавства, матеріалів сімейного архіву родини Безобразових нам удалося уточнити й детально відтворити життєвий шлях письменника впродовж 1941-1945 років, на які припадає й початок його літературної творчості.

Так, було встановлено, що пішовши на фронт добровольцем, з червня 1941 року по травень 1942 року Леонід Безобразов брав участь у оборонних боях на Південно-Західному фронті у складі загону особливого призначення Харківського військового округу, будучи курсантом Сумського артучилища імені М.В.Фрунзе, одержав звання лейтенанта.

З травня 1942 року по серпень 1944 року був командиром вогневого взводу 24-ої стрілецької дивізії 50-го арtpолку, постійно перебував на передовій, здійснюючи артилерійську підготовку наступальних атак піхоти. За цей час Леонід Безобразов брав участь у боях на Сталінградському фронті, у деблокаді Ленінграду, боях на Північному Кавказі, визволення Донбасу, Кримській наступальній операції, визволенні Литви. Саме під час цієї останньої операції, у Литві, німецька протипіхотна міна обірвала бойовий шлях Леоніда Безобразова: підірвавшись, він втратив стопу правої ноги, через гангрену переніс сім операцій з її поступової ампутації аж до колінного суглоба, довго лікувався у шпиталі, і у травні 1945 року був демобілізований, закінчивши війну з орденами Вітчизняної війни першого і другого ступенів, Червоної Зірки, медалями «За оборону Сталінграду», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.» та ін. [7, с.52].

На війні розпочалася літературна творчість Леоніда Безобразова, тоді ж виник і псевдонім – Леонід Бразов: телефоніст недочув першої частини прізвища, адже матеріали до фронтової газети передавали по проводах [2, с.22].

У мирний час, повернувшись до Полтави, Леонід Петрович прилучився до становлення повоєнних періодичних видань області, працював редактором обласного радіо, а з 1964 року й до останніх днів життя понад тридцять років займався літературною роботою.

За ці роки письменник опублікував 21 книжку прози – романів, повістей, оповідань загальним накладом понад 700 000 примірників. Бібліографія його виданих творів перевищує 140 одиниць. Бібліографія публікацій про митця становить майже 180 позицій [3, с.394-402]. Творчість Леоніда Бразова вивчається в школі, активно досліджується літературознавцями, науковцями-істориками, критиками. Щорічно 9 листопада – в День української мови і писемності і день народження митця – вручається обласна літературна премія імені Леоніда Бразова. Коло проблем, які проходять через усю його творчість, – вірність і зрада, совість і честь, патріотизм і гуманізм, кохання і дружба, здатність до компромісу і підлість, ставлення до природи і братів наших мен-

ших – це школа почуттів, що сприяють емоційному, інтелектуальному і естетичному розвитку читачів, формуванню їхнього світобачення, становленню особистості.

У рамках статті неможливо змалювати все різноманіття літературної спадщини Леоніда Бразова, розкрити її глибокий виховний потенціал. Звернуся до підсумкової характеристики творчості письменника, даної її дослідниками: «Вона надихає оптимізмом, вірою в перемогу ідеалів людяності, правди і справедливості, примушує замислитися над сенсом земного життя, зрозуміти, що кожна людина відповідальна не лише за власний вибір, а й за майбутнє цілого людства» [5, с.204].

Відзначимо наостанок, що потужним засобом виховного впливу виступають не лише життя та творчість Леоніда Бразова, але й серйозна, наполеглива праця його доньки – доцента Л.Безобразової – щодо пропаганди літературного доробку письменника як гідний наслідування приклад ставлення дітей до духовної спадщини батьків.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бабенко Л.* Відгомін «великого терору» в житті і творчості Леоніда Бразова // Гарт далеких днів/ Упоряд. Л.Л.Безобразова. – Полтава: АСМІ, 2008. – С.258-271.
2. *Безобразова Л.* Мій батько // Бразов Леонід. Батько – Полтава: АСМІ, 2006. – С.16-28.
3. Бібліографія публікацій про творчість Леоніда Бразова та про нього самого // Бразов Леонід. Батько – Полтава: АСМІ, 2006. – С.395-402.
4. *Год Б.В.* З педагогічної династії (Лариса Леонідівна Безобразова) // Історична пам'ять. – 2004. - №2. – С.210-216.
5. *Ніколенко О., Марченко Н., Безобразова Л.* Відлуння голосу Леоніда Бразова // Рідний край. – 2008. - №1. – С.196-204.
6. *Пащенко В.О.* Народився під щасливою зіркою (одна сторінка біографії Леоніда Бразова) // Слов'янський збірник. – Вип. 5. – Полтава: АСМІ, 2006. – С.35-46.
7. *Семеновська Л.* Життєвий шлях письменника Леоніда Бразова: з позиції сучасності // Бразов Леонід. Батько – Полтава: АСМІ, 2006. – С.47-56.

Т.П. Демиденко

Полтавський державний педагогічний університет імені
В.Г. Короленко, г. Полтава

СЛУЖИЛ ОТЧИЗНЕ ПЕРОМ И ШТЫКОМ
(матеріали к наукой биографии Л. Бразова)

В статье освещается жизненный путь известного украинского писателя, нашего земляка, фронтовика Л.Бразова, уточняются малоисследованные эпизоды его военной биографии. Автор акцентирует внимание на богатом потенциале творчества Л.Бразова как искусства жизненной правды, как средства мощного воспитательного воздействия на личность.

Ключевые слова: научная биография, (Бразов) Леонид Безобразов, писатель, литературное творчество, воспитательный потенциал, личность.

T. P. Demydenko

HE SERVED HIS MOTHERLAND WITH A PEN AND BAYONET
(materials of the scientific biography of L. Brazov)

The subject matter of the article covers the course of life of a famous Ukrainian writer, our country man and a front-line soldier named L.Brazov. The article specifies some insufficiently explored facts of L.Brazov's military biography. The author stresses L.Brazov's rich creative potential as the art of vital truth and means of a powerful educational influence on a personality.

Key words: a scientific biography, (Brazov) Leonid Bezobrazov, a writer, literary creation, an educational potential, a personality.

Одержано 18. 03. 2009 р.
Рекомендовано до друку 19. 05. 2009 р.